

TRETIA ČASŤ VATIKÁNSKEHO KONCILU

JOZEF LAMOŠ

Od 14. septembra do 21. novembra 1964 prebiehala vo Vatikáne tretia sesia II. vatikánskeho koncilu. Desať týždňov sa vyše dvetisíc najvyšších predstaviteľov katolíckej cirkvi z celého sveta po tretí raz zamýšľalo nad osudmi katolicizmu v dnešnom svete.

Táto časť koncilu bude mať podľa všeobecných predpokladov veľmi závažný podiel na celkovom vyznení rokovania. Napovedá to aj skutočnosť, že sa na program dostali ostávajúce dokumenty alebo ich časti, o ktorých sa ešte nediskutovalo, medzi nimi aj také dôležité dokumenty, ako je napr. schéma *Cirkev v dnešnom svete*. Za tento predpoklad hovorí už aj samotné tretie zasadnutie, ktoré sa uskutočňuje napriek odporu krajne pravých činiteľov, sústredených najmä v rímskej kúrii. Takzvaní konzervatívci si nepriali tretiu sesiu, a keď jej nemohli zabrániť, chceli aspoň, aby sa ňou koncil ukončil. Na to používali rôzne i zákulisné manévry. Medzi väčšinou na koncile a skupinou vatikánskych hodnostárov, ktorí majú v rukách významné pozície v kúrii i na samotnom koncile, tiahli sa celým zasadnutím ostré spory. Konflikty, do ktorých občas spory vyústili, dávali podnet k nie celkom opodstatneným úvahám niektorých komentátorov (i v našej tlači), že kríza koncilu dosiahla také rozmery, že mu hrozí neúspech. Kompromis sa vždy našiel ako v podobných situáciách predtým. Pápež rozhodol o konaní ešte ďalšieho, štvrtého zasadnutia, a tak v podstate vyhovel požiadavkám tzv. novátorov.

Pozastavíme sa niekoľkými poznámkami pri jednotlivých dokumentoch programu.

Schéma *O cirkvi* patrí medzi najzávažnejšie. Na obnovu cirkvi bol zameraný celý koncil. Otázkam katolíckej cirkvi v súčasnom svete bola venovaná encyklika Pavla VI. *Ecclesiam suam*, vydaná pred tretou časťou koncilu. Preto sa vynorili tak naliehavo niektoré základné problémy cirkvi, začínajúc vymedzením pojmu cirkvi a končiac vnútornou štruktúrou, ovplyvňujúcou mocenské vzťahy v cirkvi. Na tomto zasadnutí boli predmetom diskusií najmä dve otázky: o moci biskupov a o postavení Márie v cirkvi. Prvá otázka sa riešila v podstate takto: mocenský primát pápeža zostal nedotknutý, pápež má vždy nad veriacimi i nad duchovenstvom plnú a najvyššiu moc, a moc biskupov sa nemôže uplatňovať nezávisle od pápeža. Potiaľ riešenie nevybočuje z katolíckej tradície. Nôvum je v tom, že sa zriaďuje biskupské kolégium, nový cirkevný orgán, ktorý má zabezpečovať kolegiálnu pri centrálnom riadení cirkvi. Štatút, ktorý by presne vymedzoval jeho právomoci, nebol prijatý, avšak nezabudlo sa zdôrazniť, že biskupom za nijakých okolností neprislúcha právo zvolávať kolégium, že kolégium biskupov má autoritu iba v spoločenstve s pápežom. Pri takomto riešení jedine prax môže v budúcnosti ukázať, aké skutočné miesto zaujme tento orgán v mocenskej štruktúre cirkvi.

V diskusií o mariánskom kulte sa vyhranili dve stanoviská. Novátori odmietali neúmerne zbožňovanie Márie, exaltovanú ľudovú zbožnosť, akéhokoľvek mariánske tituly

atď. Zástancovia týchto názorov dôvodili najmä tým, že tradičný mariánsky kult prekáža zblíženiu s protestantmi. Už na predošlej časti koncilu sa im podarilo presadiť, aby pôvodne navrhovaná samostatná schéma bola zredukovaná na jednu z kapitol schémy *O cirkvi*. Protichodné stanovisko zastávali preláti španielski, talianski, portugalskí, poľskí a niektorí iní. Nakoniec dosiahli to, že na slávnostnom vyhlásení a schválení *Konštitúcie o cirkvi* na záverečnom zasadnutí pápež proklamoval Máriu za „matku cirkvi“. Pozornosť vzbudilo aj obnovenie funkcie diakonov a rozhodnutie, že aj ženatí muži môžu byť vysvätení za diakonov, ale slobodným diakonom nie je dovolené sa ženit. Diakoni majú vykonávať všetky kňazské funkcie okrem omše a spovedí. Oživenie diakonátu je jeden zo spôsobov, ktorým chce cirkev riešiť rastúci nedostatok kňazov.

V diskusií k druhej prerokovanej schéme *O pastoračnom poslaní biskupov* sa väčšinou zdôrazňovala odlišnosť pastoračnej činnosti biskupov v dnešných podmienkach vzhľadom na zmenenú mentalitu moderného človeka, na narastanie jeho kritičnosti atď. Požadovalo sa priblížiť biskupov k veriacim a kňazom, zjednodušiť ich oblečenie, tituly i celý spôsob života, a tak získať lepší kontakt so spoločenským dianím.

Tretím skúmaným dokumentom bola deklarácia *O náboženskej slobode*, ktorá bola vyňatá zo schémy *O ekumenizme* a teraz je jej samostatným dodatkom. Návrh predpokladá priznanie náboženskej slobody iným konfesiam zo strany katolíckej cirkvi. Doterajšia prax bola taká, že sa cirkev domáhala náboženskej slobody tam, kde bola v menšine, aby ju dosiahla pre seba. V krajinách, kde mala väčšinu, kde katolicizmus bol štátnym náboženstvom, neuznávala náboženskú slobodu iných vyznaní, ba niekedy ju bezohľadne potláčala. Na koncile mala stará prax zástancov aj vo vysokých cirkevných hodnostároch. Ako typický príklad uvedieme argumentáciu palermského kardinála Ruffiniho: Existuje len jedno pravé náboženstvo, a tým je katolicizmus. Len toto pravé náboženstvo má právo na plnú slobodu, nie je možné dať principiálnu slobodu jeho protikladu. K iným názorom, ktoré Ruffini nazýva mylnými, možno mať najviacej trpezlivé a tolerantné stanovisko. Nechýbali ani pokusy využiť diskusiu proti socialistickým krajinám, kde vraj existuje náboženský útlak. Rozhodnutie o deklarácii sa má prijať na budúcej časti koncilu.

Druhým dodatkom schémy *O ekumenizme*, ktorý bol v pôvodnom znení jej súčasťou, je deklarácia *O židoch a nekresťanoch*. Hoci kresťanstvo sa vyvinulo z judaizmu a má s ním spoločné bohaté dedičstvo, odvtedy, ako sa z neho vydělilo, postavilo sa proti nemu a prakticky až do našich dní bolo jedným zo zdrojov antisemitických nálad.¹ Napriek zdôrazňovaniu náboženského charakteru dokumentu, je zrejmé, že to boli politické príčiny, ktorú si ho vynútili, najmä v takej forme, v akej sa deklarácia pripravovala. Katolícka cirkev sa hlási k tradícii, ktorú kresťanstvo prevzalo zo židovstva, sníma vinu za smrť Krista zo židov.² Židovský národ nie je „zavrhnutý a prekliaty“. Odsudzuje sa diskriminácia židov ako aj každé iné rasové prenasledovanie. Aby bola deklarácia prijateľnejšia pre arabský svet, menila sa v tom zmysle, že nehovorí len o židoch, ale aj o nekresťanoch vôbec a poukazuje na blízkosť islamu ku kresťanstvu. Presadili to účastníci z arabských krajín, ktorí predpovedali katastrofálne následky tohto

¹ Od čias druhej svetovej vojny sa ozývali hlasy odsudzujúce ľahostajnosť najvyšších katolíckych predstaviteľov k tragickému osudu židov v krajinách ovládaných nacistom. Divadelná hra západonemeckého spisovateľa Rolfa Hochhutha *Zástupca* znova rozvzrútila hladinu verejnej mienky ohľadne postoja Pia XII. k protizidovským výčinom nacistov.

² Viedli sa spory, či tak urobiť len voči dnešným židom, alebo aj tým z dôb údajného ukrižovania Krista. Aj v tomto prípade sa namietalo, že ani vtedajší židia nemôžu byť kolektívne obviňovaní z tohto činu.

dokumentu pre katolicizmus a jeho misijnú činnosť v týchto krajinách. V niektorých arabských krajinách pri terajších veľmi napätých vzťahoch k Izraelu zmierlivý postoj katolíckej cirkvi k židom vyvolal totiž masové protestné hnutie, ku ktorému sa pripojili aj vládni činitelia, aj Sekretariát Arabskej ligy. Namieta sa najmä, že tento fakt môže izraelský štát a sionistické hnutie využiť pre agresívnu propagandu a zneužiť na politické ciele. Konečné rozhodnutie o deklarácii, ktorá dostala nový názov *Vzťahy cirkvi s nekresťanskými náboženstvami*, bolo odložené na nasledujúce zasadnutie.

V koncilných kruhoch sa považuje schéma *O božom zjavení* (pôvodne sa nazývala *O prameňoch zjavenia*) za jednu z najdôležitejších. Už na prvej časti koncilu roku 1962 vyvolala veľké spory a pápež Ján XXIII., aby vyviedol koncil zo slepej uličky, stiahol ju z programu a dal ju prepracovať. Kameňom úrazu sa stal problém vzťahu bibliie a tradície a ich podiel na sprostredkovaní tzv. zjavenia božieho. Protestanti už v reformácii odmietli tradíciu ako prameň zjavených božských právd a za autentický prameň pokladajú jedine bibliu. Príčina postoja protestantov je zastretá teologickou argumentáciou. Váži však v tom, že protestantizmus zavrhol feudálnu katolícku cirkev, usiloval sa o prispôbenie kresťanstva kapitalizmu. Feudalizácia cirkvi bola zakotvená práve v rôznych aktoch pápežov, koncilov a pod., teda v tradícii, ale bibliu ešte neobsahovala feudálne prvky, preto celkom samozrejme postavili protestanti bibliu proti katolíckej tradícii. Takzvaní novátori sú ochotní obetovať niečo z tradície v záujme ekleziológie, ponechať jej skôr interpretačný charakter, ktorý sa môže meniť, ich slovami zdokonaľovať, bez ujmy na podstate obsiahnutej v biblii. Oni tiež presadzovali moderný (samozrejme, v náboženskom zmysle) výskum a interpretáciu bibliie. Z ich stredy sa ozývali hlasy priznávajúce, že v biblii sú dokázateľné omyly prírodovedecké, geografické, chronologické i historické. Je to vraj prirodzený dôsledok toho, že boh zvestoval svoje zjavenie prostredníctvom ľudí, ktorí práve preto, že boli ľudia, mali ľudské nedostatky, vychádzali z dobových poznatkov o svete, využívali jazykové prostriedky svojej doby. Omyly v biblii sú teda ľudské, a nie božské, a preto vraj neznižujú jej autoritu.

I keď schéma čaká na konečnú formuláciu a schválenie, kryštalizovala sa tendencia nevyhraňovať sporné miesta, nedávať formulácie, ktoré by v budúcnosti vylučovali prípadné zmeny. Zdôrazňovali sa momenty súzvučné s protestantizmom, že po Kristovi nemôže byť nijaké zásadne nové zjavenie, že bibliu má centrálnu postavenie v cirkvi, je vrchovanou normou kresťanského života a veriaci ju majú pravidelne čítať. Odpodúvalo sa robiť nové preklady bibliie do národných jazykov v spolupráci s ostatnými kresťanskými cirkvami atď.

Prvýkrát v dejinách koncilov sa stal predmetom záujmu apoštolát laikov, ktorého význam pre cirkev narastá. Objavujú sa aj také prognózy, ktoré predpovedajú, že na nasledujúcom koncile sa stane ústrednou témou. Pomocou apoštolátu laikov cirkev predpokladá vyriešiť veľa problémov, napr. chce ním kompenzovať nedostatky organizačnej štruktúry, ktorá bola budovaná na teritoriálnom princípe a svojimi koreňmi siaha do doby feudálnej, keď prevládal poľnohospodársky typ výroby. V modernej spoločnosti je rozhodujúcou priemyslová výroba, ktorá sa koncentruje do miest, ako aj spoločenský život, v dôsledku čoho územný princíp je vytláčaný funkčným, zvlášť v organizácii a metódach ovplyvňovania mäs. Laiči teda majú preniknúť tam, kam nemôžu z rôznych príčin duchovní, majú nahradiť rastúci nedostatok kňazov, majú pomôcť cirkvi rýchlejšie reagovať na zvýšené tempo súčasného života, na častejšie sa striedajúce spoločenské premeny. Apoštolát laikov, zameraný na svetské i bezprostredne náboženské ciele, je jedným z najdôležitejších prostriedkov ideologického a politického vplyvu cirkvi na masy. Predloženej schéme *O apoštoláte laikov* sa vyčítalo najmä klerikálne chápanie

a uplatňovanie nadradenosti hierarchie nad laikmi. Konečné formulácie majú sa prijať na štvrtjej časti koncilu po prepracovaní v príslušnej komisii.

Na úplné prepracovanie bola vrátená aj schéma zredukovaná na tzv. propozície *O kňazskom živote a účinkovaní*, pretože podľa kritiky nálezite nevystihuje postavenie kňazov a neposkytuje im potrebnú podporu v ich pôsobení. Po diskusii, miestami dosť rušnej, najmä o postavení patriarchov v cirkvi, bola prijatá schéma *O východných katolíckych cirkvách*, ktorá bola na záver koncilu schválená pápežom „spolu s otcami“ (dôkaz ujímajúcej sa kolegiality) a „promulgovaná“ ako dekrét.

Povestná 13. schéma, nesúca názov *Cirkev v dnešnom svete*, bola nasledujúcou v programe koncilu. Jej osud na začiatku tretieho koncilného obdobia bol neistý. Schéma nastoluje najdôležitejšie problémy dialógu so svetom, s mnohými novými momentmi a už svojou tematikou je politicky najzávažnejším dokumentom koncilu. Tradicionalistickým kruhom v kúrii i na koncile je veľmi nepohodlná, preto sa všemožne usilovali zbaviť ju predpokladaného dosahu. Situácia sa začala vyvíjať tak, že si vyžiadala energický zásah tzv. novátorov v podobe memoranda 15. kardinálov pápežovi s požiadavkou, aby sa schéma prerokovala bez obmedzenia (okrem iných požiadaviek) a ďalších krokov proti kuloárnym manévrom, do ktorých boli zapletení podľa zprávy tlače vplyvní vaticánski činitelia.

I keď mali tzv. novátori proti schéme veľa závažných výhrad, hlasovali za ňu ako celok, aby nekomplikovali už aj tak zložitú situáciu. Okolo schémy sa rozprúdila jedna z najobsiahlejších diskusií, ktorá zabrala 12 generálnych kongregácií a vyvolala rekordný počet diskusných príspevkov 169 (o sto viacej ako druhá schéma, o ktorej sa na tomto zasadnutí najviac diskutovalo, *O božom zjavení*). O charaktere diskusie si urobíme predstavu zbežným uvedením niektorých názorov a návrhov, ako o nich referovala tlač. Začnime trebars sociálnymi otázkami, ktoré sa hádam najčastejšie vyskytovali:

Cirkev by nemala byť spojená ani s jedným hospodárskym systémom, klasická doktrína o súkromnom vlastníctve nie je jedinou možnou doktrínou, treba odsúdiť nespravodlivé rozdeľovanie materiálnych hodnôt, vysoké zisky, špekuláciu, úžerníctvo, cirkev má byť cirkvou chudobných, nemá predstavovať hospodársku, alebo politickú moc, mala by opustiť paláce, aby ju ľud nepokladal za bohatú. Padol návrh, aby sa zriadila medzi-konfesionálna kresťanská organizácia, ktorá by robila zbierky, šírila solidaritu za účelom zmiernenia chudoby. Objavil sa aj taký názor, aby hlavným cieľom koncilu bolo zúčtovanie s chudobou a biedou, veď 70 % bohatstva patrí 16 % ľudstva a sú to väčšinou národy kresťanské a tri štvrtiny ľudstva nedosahujú existenčné minimum.³ V mnohých krajinách veľký prírastok obyvateľstva prekáža pozdvihnutiu životnej úrovne. V tejto (i v iných) súvislostiach sa uvažovalo, či cirkev má, alebo nemá priznať kontrolu pôrodnosti atď. atď.

V kultúrnej oblasti sa poukazyvalo na to, že sa cirkev v 15. storočí odlúčila od svetovej kultúry a je príliš poznamenaná západnou kultúrou. Treba hájiť a rozširovať kultúru, podporovať slobodu vedeckého bádania a šírenia jeho výsledkov, potierať privilégiá, kultúrne hodnoty majú patriť všetkým a pod. Navrhovalo sa preskúmať morálne učenie cirkvi, ktoré vraj už nezodpovedá dnešným požiadavkám. Je napr. smiešne, že peklo má rovnako postihnúť toho, kto je v piatok mäso, ako aj toho, kto zavraždí blížneho. Z politických požiadaviek diskusie stoja za pozornosť tieto: priznať práva národnostným menšinám, odsúdiť nacionalizmus ako hriech, odsúdiť rasovú diskrimi-

³ Nechýbali ani dojemné gestá. Pápež venoval svoju tiaru v prospech chudobných. Kolovali povesti, že koncilní otcovia na záver zasadnutia manifestačne venujú na tento účel svoje zlaté náprsné kríže, došlo však len k peňažnej zbierke.

náciu, vysloviť sa za práva žien, odsúdiť nukleárne zbrane, podporovať organizácie bojujúce za mier, zavrhnúť každú vojnu a iné.

Cirkev musí pochopiť svet, musí sa priblížiť skutočnosti sveta a človeka — to bola celková orientácia tejto diskusie. Uvedené príklady (hoci úryvkovité a samozrejme nie všetky boli takto „novátorský“ ladené) nám dávajú predstavu o náladách a názoroch vyššieho katolíckeho kléru. Zatiaľ však neúprosne stoja dve nezodpovedané otázky: aký nájdú tieto názory odraz v dokumente, ktorý má byť prijatý na štvrtej sesii, a ako sa napokon odrazia v praxi cirkvi.

Koncil prerokoval ešte päť schém, tzv. „malých“, ktoré boli predložené ako propozície *O misijnej činnosti cirkvi*, *O renovácii rehoľného života*, *O kňazskom stave*, *O kresťanskom školstve*, *O sviatosti manželstva*. Okolo propozícií *O misijnej činnosti cirkvi* sa odohral zvláštny prípad. Pred rokovaním vystúpil pápež na koncile s pochvalou dokumentu, avšak v diskusii bol dokument odmietnutý so žiadosťou o prepracovanie. Prvýkrát sa stalo, aby sa tak otvorene rozišla mienka pápeža a koncilu. Z „malých“ schém koncil prijal tzv. vôtum *O sviatosti manželstva*. Odhlasovaná bola aj schéma *O ekumenizme* podávajúca katolícky náhľad na ekumenické hnutie.

Vatikánsky denník *L'Osservatore Romano* charakterizoval bilanciu tretieho koncilného zasadnutia ako „veľmi pozitívnu“, vyzdvihol najmä „intenzitu a tempo“ prác koncilných otcov, „doplňované hĺbkou skúmania a slobodou prejavu“ (*L'Osservatore Romano* 30. novembra až 1. decembra 1964, str. 5). Denník uvádza podrobnú štatistiku, ktorá má potvrdiť dané charakteristiky. Pre zaujímavosť dajme slovo niektorým číslam. V priebehu tretej časti koncilu sa prerokovalo 14 schém a iných dokumentov, bolo prednesených 54 referátov, odznelo 659 diskusných príspevkov (okrem niekoľkých výnimočných vystúpení pápeža, niektorých kardinálov, laikov atď. a okrem denných oznamov pracovného charakteru, výsledkov hlasovania a pod.), 1586 pripomienok bolo podaných písomne. Zaznamenanie tohto obrovského množstva slov si vyžiadalo 76 800 metrov magnetofónovej pásky. Uskutočnili sa 148 hlasovaní rôzneho charakteru, bolo odsúhlasených 51 slávnostných omší. Koncil prijal 4 dokumenty, z ktorých 3: *Konštitúciu o cirkvi*, *Dekrét o východných cirkvách* a *Dekrét o ekumenizme* pápež na záver koncilu schválil, k vótu *O sviatosti manželstva* sa nevyjadril. Posledná sesia má teda prijať 4 schémy, 4 propozície a 3 deklarácie. Ako je známe, na druhej časti koncilu boli prijaté dva dokumenty: *Konštitúcia o posvätnnej liturgii* a *Dekrét o prostriedkoch tvoriacich verejnú mienku* (spolu 17 dokumentov).

Čísla o koncile odhaľujú rozsah a veľkoleposť celého podujatia, ktoré je rozhodne najdôležitejším podujatím v doterajších dejinách cirkvi nášho storočia. Dokumenty a diskusie okolo nich poskytujú čiastočný obraz o rokovaní. Čiastočný preto, lebo koncil nie sú (alebo predovšetkým nie sú) generálne kongregácie, hlasovania, prijímané dokumenty, ale skutočné riešenia sa rodia v labyrintoch zákulisných stretnutí, o ktorých sa svet nedozvie plnú pravdu možno nikdy. Ešte ťažšie hovoriť o význame koncilu, pretože to nemožno vyčítať z dokumentov koncilu, nesúvisí to so želaniami a rozhodnutiami koncilných otcov. O význame koncilu rozhodnú vnútorné sily cirkvi podľa toho, ako budú, alebo nebudú jeho rozhodnutia uskutočňovať, ale predovšetkým spoločenské sily a zákonitosti mimo cirkvi, ktoré — nehľadiac na niektoré priaznivé tendencie — vcelku nepôsobia v prospech cirkvi a náboženstva. Cirkev nie je schopná zásadne zvrátiť tento vývoj a likvidovať existujúcu krízu a úpadok náboženstva.

Možno vysloviť niektoré predbežné názory v podobe dohadov. Dá sa povedať, a tretie koncilné obdobie to potvrdzuje, že reformačné úsilie katolíckej cirkvi pokračuje, i keď kroky podnikané v tomto smere nevyzerajú už tak nápadne, nemajú nádych senzácii

ako na začiatku tohto procesu. Vyrchal aj pátos, ktorý dával tomuto úsiliu Ján XXIII. Naproti tomu však nemožno ani uviesť nejaké mimoriadne radikálne zmeny, ktoré by sa už uskutočňovali. Často sa kladie otázka, aký kurz v skutočnosti sleduje terajší pápež Pavol VI., keďže sa zrejme u neho prejavili tendencie mieriace doprava v porovnaní s jeho predchodcom. Domnievame sa, že zásadná koncepcia je rovnaká. Adaptácia, prispôbovanie cirkvi dnešnému svetu, hoci do určitej miery záviselo a závisí od postoja jej vedúcich osobností, je vynútené príčinami, ktoré sú mimo ich dosahu, s objektívnymi príčinami, ktoré spočívajú, všeobecne povedané, v hlbokých spoločenských premenách tak v socialistickej sústave, ako aj v rozvojových krajinách a v imperialistickej časti sveta. Niet predpokladu, aby sa tieto zmeny redukovali, utíchali, aby sa vývoj spomalil. V tom je objektívny základ, odtiaľ vychádzajú rozhodujúce impulzy k aggiornamentu, k sprítomneniu katolicizmu.

Rozdiel bude v postupe. Dá sa predpokladať, že Pavol VI. nechce vypustiť z rúk proces obnovy cirkvi, že sa snaží usmerniť ho do rámca, žiadúceho z hľadiska vysokej cirkevnej hierarchie. Katolícka cirkev je tak zatažená „starinou“ ako hádam žiadna podobná inštitúcia na svete. Je to dnes už v mnohom prekážajúca záťaž, ale zároveň je veľmi dôležitým jednotiacim spojivom cirkvi. V pozadí jeho tak často uvádzanej „diplomatickosti“ a pokusov „zmieriť nezmieriteľné“ bude snaha priviesť celú cirkev do nových vôd, čo si žiada tlmieť živelný nápor zdola, predísť otvoreným roztržkám, trešteniu, ktoré by cirkev oslabovalo. Nakoniec už je tu použiteľný historický príklad protestantizmu. Predpokladá to rozsiahlu prácu vnútri samotnej cirkvi a koncil, diskusie na ňom i mimo neho sú skutočne významným školením kléru. Pri skúmaní pozície Pavla VI. nemožno si odmyslieť celkový odklon politického trendu v imperialistických krajinách doprava, po tragickej smrti Kennedyho, takisto ako možno nájsť istú súvislosť medzi postojom jeho predchodcu a ľavými tendenciami, ktoré sa vo vládnúcich kruhoch buržoázie presadzovali v dobe jeho pontifikátu, i keď, samozrejme, samotný tento postoj bol zároveň aktívnym činiteľom procesu poľavenia. Nie málo významnú úlohu tu môžu hrať špekulácie v súvislosti s problémami a ťažkosťami, ktoré sa vynorili pred svetovým komunistickým hnutím.

K uskutočňovaným a predpokladaným zmenám v katolíckej cirkvi možno pristupovať z rôznych hľadísk. Uplatníme dve základné: Z hľadiska vývinu katolíckej cirkvi treba priznať, že za niekoľko málo rokov odišla ďaleko od svojej tradičnej pozície. Nenájde sa nič analogického v iných cirkvách. Zjednodušuje sa liturgia, zavádza sa kolegiálna centrálna riadenia, zväčšujú sa právomoci biskupov a biskupských konferencií, pripravuje sa reforma rímskej kúrie, ustupujú predtým bežné anatémy, neuplatňujú sa natoľko sklony k dogmatizácii, dochádza k zblíženiu s ostatnými kresťanskými cirkvami, sú nastolované otázky, ktoré sa kedysi pokladali za veľmi delikátne, udomácňuje sa protestantský princíp permanentnej reformácie, zavádza sa dialóg so svetom atď. To sú niektoré nové znaky súčasného vývoja katolicizmu. Možno namietať, že rozhodnutia koncilu sú väčšinou kompromisné, viaczmyselné, že mnohé problémy, ktoré rieši katolícka cirkev dnes, v protestantskej odnoži kresťanstva nastolila a riešila už reformácia, že je to potvrdenie zaostalosti katolíckej cirkvi. Teraz priznáva a toleruje to, čo sa nielen desaťročia, ale vo viacerých prípadoch stáročia bežne uplatňuje v živote spoločnosti. Je to skutočne tak, chybný by bol jednostranný pohľad. Takzvané reformátorské kruhy, ktoré v cirkvi postupne preberajú rozhodujúcu zodpovednosť za jej osud, však takmer všeobecne poukazujú na koncil ako na východisko, začiatok čohosi, čo by malo nasledovať v obnove katolicizmu.

Dôležitejší je pohľad z hľadiska súčasného spoločenského vývoja. Niektoré dokumenty koncilu môžu prispieť k medzinárodnému uvoľňovaniu, k zlepšovaniu vzťahov medzi

ľudmi, medzi rasami, najmä v prostredí, na ktoré majú ešte vplyv. S kladným ohlasom sa stretnú všetky úprimné vyhlásenia na podporu mieru.

Je pozoruhodné, že cirkev obrátila pozornosť k súčasnému svetu, že mení aj niektoré názory naň, avšak konkrétnych návrhov, ktoré by napomáhali skutočnému riešeniu ľudských problémov, je zarážajúco málo. Vezmime napr. otázku chudoby a hladu. Výzvy, zbierky, gestá nie sú schopné vyriešiť nič podstatného. Jedine triedne hľadisko utlačaných môže odhaliť reálne príčiny tohto neblahého dedičstva minulosti a ukázať aj ozajstné cesty riešenia. Snahy o priblíženie, o aktívnejšie zásahy do svetového vývoja, doprevádzané zdôrazňovaním neutrálnej pozície k boju spoločenských síl na oboch póloch základného spoločenského protirečenia doby, vyznievajú dosť hlucho a nepresvedčivo, pretože sú odtrhnuté od reálnych procesov, od spoločenských zákonitostí a zastierajú ich. Nechceme tým popierať, že súčasný svetový vývoj nedáva určitý priestor pre čiastočný úspech katolicizmu. Sú to však tie jeho stránky, ktoré sú brzdou pokroku. Tým je aj určovaná úloha cirkvi dnes, podobne ako v celých jej takmer dvetisícročných dejinách.

SOCIOLOGIA V SOVIETSKOM SVÄZE

Spočiatku sme každú zprávičku o úspešnom prebojovaní myšlienky sociologických výskumov v Sovietskom sväze vychytávali z čisto utilitárnych dôvodov. Každá takáto zprávička bola totiž studenou sprchou, paralyzujúcou odpor našich rodných dogmatikov voči sociológii. Veď logika nášho dogmatika spočívala v tom, že keď už nevedel vynájsť nijaký vecný dôvod proti takej či onakej iniciatíve, ostávala mu ešte možnosť argumentovať tým, že sa to nerobí „ani v Sovietskom sväze“.

Prírodzene, záujem o dianie v sovietskej sociológii, povzbudzovaný takými mimo-vedeckými zreteľmi, nutne musel viesť k vytrhávaniu faktov z ich súvislostí. Jednoducho sa konštatovalo, že sa sociológia v Sovietskom sväze prebúdzá k životu, no menej sa už písalo a hovorilo o pôrodných bolestiach, charakterizujúcich jej zrod. Azda z obavy, aby nedošlo k aktivizácii našich vnútorných konzervatívnych síl, radšej sa takticky obchádzala okolnosť, že nástup sovietskej sociológie nie je ani zďaleka taký spontánny, ako by sa na prvý pohľad zdalo, a že to nové v sovietskom sociologickom myslení nikdy vychádza aj z víťazných šarvátok s vžitými postupmi dosť pošramotené, ba aj deformované.

Pochopiť súčasný stav, ťažkosti a problémy marxistickej sociológie v SSSR znamená preskúmať a vysvetliť jej dejinné peripetie. Isteže, dnešné sociologické myslenie v Sovietskom sväze sa podstatne líši od sociologického myslenia spred XX. storočia. To je jedna demarkačná čiara, príliš výrazná, aby bolo možné hovoriť o nepretržitom vývoji. Rozdiel je v tendenciách i výsledkoch. Tam empirický nihilizmus a podriadenie skutočného diania autonómnemu pohybu pojmových skamenelín, tu očividná snaha poskytnúť hlasovacie právo tvrdým životným faktom. Tam dualizmus vedomia a bytia, teórie a praxe, slov a činov, tu úporné prebývanie sa k obnoveniu ich dialektickej jednoty.

No dejiny sovietskej porevolučnej sociológie poznajú aj iný, nie menej podstatný a nie menej zaujímavý bod zvratu. Mienky o jeho presnom časovom umiestení sa síce zatiaľ rozchádzajú, ale nikto nepochybuje o tom, že takýto bod tu bol. Obyčajne sa kladie na rozhranie dvadsiatyh a tridsiatykh rokov a spadá do obdobia začiatkov stalinových deformácií leninizmu. A tak máme vo vývine sovietskej sociológie dva hlboké predely, vďaka ktorým je jej dnešná etapa v poradí tretou.

Keď sa oboznámime so súčasným dianím v sovietskej sociológii, neunikne nám jedna príznačná skutočnosť: úsilie zviazať pretrhnuté, nadväzovať na niečo, čo tu už bolo,